

Универзитет у Београду - Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ
СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”**

Београд, 6. децембар 2016.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА
И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”

ЗБОРНИК РАДОВА
научни скуп националног значаја
Београд, 6. децембар 2016.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Александар Југовић

Проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић

Доц. др Александра Грбовић

Рецензенти:

Проф. др Мирко Филиповић, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Бранислав Бројчин, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Мирослав Бркић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД.

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-089-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 27.12.2016. године, Одлуком бр. 3/171 од 29.12.2016. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”, групе аутора, који су уредили проф. др Александар Југовић, проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић и доц др Александра Грбовић.

Зборник је настао као резултат пројекта „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Систем за процену адаптивног понашања: Факторска структура супскала Социјалне вештине и Слободно време

Светлана КАЉАЧА
Бојан ДУЧИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Резиме

Истраживање је спроведено са циљем да се утврди факторска структура супскала Социјалне вештине и Слободно време, које чине домен Социјализација у оквиру Система за процену адаптивног понашања (*Adaptive Behavior Assessment System II; Harrison & Oakland, 2003*).

Узорком је обухваћено 149 испитаника са ИО узраста од 12 до 18 година ($AS=15,63$, $SD=2,10$).

Примењена је метода Издавајања главних компонената са Облимин ротацијом екстрахованих фактора.

На супскали Социјалне вештине издвојено је 10 ајтема који чине фактор Просоцијално понашање којим се објашњава 49,17% варијансе резултата (Кромбахова $a=0,914$) и 7 ајтема груписаних на фактору Социјална правила којима је објашњено 8,23 % варијансе резултата (Кромбахова $a=0,863$).

У оквиру супскале Слободно време издвојена су два фактора. Са 11 ајтема фактора Неструктурисане слободне активности објашњено је 52,09% варијансе резултата (Кромбахова $a=0,928$), а са три ајтема фактора Структурисане слободне активности 10,53% варијансе резултата (Кромбахова $a=0,862$).

Високе вредности засићења ајтема груписаних на издвојеним факторима ($>0,40$) и задовољавајући ниво интерне конзистенције на нивоу фактора и супскала у целини, представљају препоруку за употребу супскала Социјалне вештине и Слободно време у будућим истраживањима.

Кључне речи: социјалне вештине, слободно време, интелектуална ометеност, анализа главних компоненти

УВОД

Социјални развој је, према биопсихосоцијалном моделу, производ интеракције између биолошких предиспозиција и социо-когнитивних вештина особе са једне стране и утицаја срединских чинилаца са друге (Beauchamp & Anderson, 2010). Током предшколског периода, кроз процес социјализације личности, развијају се просоцијалне форме понашања на различите начине: усвајањем социјалних правила и социјалних вештина, као и развојем способности саморегулације у понашању, емпатије и респонзивности (Brownell et al., 2013). Виши ниво развијености просоцијалног понашања код деце и адолесцената оба пола, значајно је повезан са мањим присуством екстернализованих поремећаја у понашању, као и ређим испољавањем симптома интернализованих поремећаја код девојчица (Flynn et al., 2015).

Особе са интелектуалном ометеношћу (ИО) отежано усвајају обрасце просоцијалног понашања, јер присутна ограничења у когнитивном и социо-емоционалном развоју, неповољно утичу на развој способности опажања и разумевања социјалних сигнала, развој емпатичког профила личности, као и на динамику и квалитет усвајања и примене социјално прихватљивих стратегија понашања (Bauminger, Schorr Edelsztei. & Morash, 2005). Ученици са ИО показују виши ниво агресивног, хостилног и ометајућег понашања, имају мање позитивних интеракција са вршњацима и ограничене способности саморегулације (Каљача и Дучић, 2011), али истовремено и више брину о последицама сопственог понашања (анализирају негативне последице агресивног одговора, као и последице одсуства реакције на агресију) у односу на вршњаке типичног развоја (ТР) (Дучић и Каљача, 2011). У литератури се наводи више различитих фактора ризика који ометају социо-емоционалан развој деце са ИО. Нижи ниво интелектуалног функционисања и присуство придружених сметњи подстичу склоност ка самоизолацији, асоцијалном и диструптивном понашању, као и проблемима у комуникацији и социјалним односима (Emerson, Robertso. & Wood, 2005). Као значајне спољашње детерминанте социјализације особа са ИО, наводе се: квалитет породичне подршке (Forsyth & Jarvis, 2002), сервисних услуга, становања и организације слободног времена (Verdonschot et al., 2009).

Имајући у виду да се социјални развој одвија под утицајем великог броја личних и срединских чинилаца, као и да ограничења у социјализацији доводе до широког спектра негативних исхода који ометају социјалну инклузију особа са ИО, сматрамо значајним да, на узорку у нашој средини, утврдимо психометријске карактеристике инструментата намењених испитивању социјалних вештина ове популације.

МЕТОД

Узорком је обухваћено 149 ученика са ИО, узраста од 12 до 18 година ($AS=15,63$, $SD=2,10$). Узорак је чинило 86 (57,5%) ученика и 63 (42,3%) ученице. Критеријум за формирање узорка био је одсуство придружених психијатријских поремећаја.

Инструменти

Коришћене су две субскеале: Социјалне вештине и Слободно време, које заједно чине домен Социјализација у оквиру Система за процену адаптивног понашања (Adaptive Behavior Assessment System II; Harrison & Oakland, 2003).

За утврђивање нивоа усвојености социјалних вештина коришћена је субскала Социјалне вештине. Ова субскала садржи 20 ајтема који се односе на вештине остваривања социјалних интеракција, поштовање социјалних норми, испољавање сопствених и препознавање осећања других. Информант за сваку тврдњу бира један од четири понуђена одговора: (0) – није применљиво, (1) – никада, (2) – понекад и (3) – увек. Сабирањем одговора на свим ајтемима добија се сирови скор. Максимални скор је 60 поена. Већи скор одговара вишем нивоу усвојености социјалних вештина.

Ниво усвојености вештина неопходних за реализацију активности слободног времена процењен је субскалом Слободно време. Ова скала има 17 ајтема и обухвата иницијативу, организацију и реализацију самосталних и групних забавно-рекреативних активности. Информант за сваку тврдњу бира један од четири понуђена одговора: (0) – није применљиво, (1) – никада, (2) – понекад и (3). Сирови скор се добија сабирањем поена свих ајтема и максимални број поена за ову субскалу је 51. Виши резултат означава бољи успех испитаника у домену планирања, организације и реализације активности слободног времена.

Процедура

Прикупљање података је реализовано у ОШ „Антон Скала”, ОШ „Бошко Буха” и ОШ „Сава Јовановић Сирогојно” у Београду, као и у ШОСО „Милан Петровић”, у Новом Саду. Информације су давали дефектолози запослени у обухваћеним основним и средњим школама. Подаци о узрасту и нивоу ИО преузети су увидом у документацију психолошко педагошке службе.

Обрада података

За реализацију факторске анализе употребљена је метода Издвајања главних компонената са Облимин ротацијом екстрахованих фактора. За одређивање броја издвојених фактора, поред Кајзер Гутмановог, коришћен је и метод паралелне анализе (*Monte Karlo*).

РЕЗУЛТАТИ

Социјалне вештине

Након што је утврђено да су коефицијенти корелације већине ајтема изнад 0,30, да је вредности Кајзер-Окиновог коефицијента 0,923, што је више од препоручене вредности

од 0,60, факторијабилност матрице је потврђена статистички значајним Бартлетовим тестом сферичности [$\chi^2(190)=2009,713$, $p=0,000$]. Примењена је Анализа главних компоненти са Облимин ротацијом. Добијена су четири фактора, чија је карактеристична иницијална вредност била изнад један (eigenvalues). Применом критеријума задржавања фактора, заснованог на резултатима паралелне анализе, Анализа главних компоненти је поновљена са задата два фактора. Детаљан приказ резултата паралелне анализе дат је у Табели 1.

Табела 1. Резултати паралелне анализе – субскала Социјалне вештине

	Насумична карактеристична вредност		Карактеристична иницијална вредност
Фактор 1	1,72	<	9,83
Фактор 2	1,58	<	1,65
Фактор 3	1,48	>	1,32
Фактор 4	1,39	>	1,11

Поновљеном Анализом главних компоненти са Облимин ротацијом са две задате компоненте издвојена су два фактора (Табела 2).

Табела 2. Анализа главних компоненти са Облимин ротацијом – субскала Социјалне вештине

Редни број ајтема	Склоп		Структура		Заједнички варијабилитет
	I	II	I	II	
19	0,886	-0,035	0,865	0,473	0,749
5	0,880	-0,265	0,728	0,240	0,577
20	0,852	0,022	0,864	0,511	0,747
18	0,760	0,006	0,764	0,443	0,583
11	0,628	0,259	0,776	0,619	0,647
7	0,626	0,041	0,649	0,400	0,422
17	0,614	0,175	0,715	0,527	0,531
15	0,603	0,277	0,762	0,624	0,632
3	0,602	0,151	0,689	0,496	0,489
2	0,494	0,232	0,627	0,516	0,429
8	0,492	0,372	0,706	0,655	0,591
9	-0,119	0,911	0,404	0,843	0,720
13	-0,118	0,893	0,395	0,826	0,691
1	-0,041	0,714	0,368	0,690	0,477
16	0,138	0,667	0,521	0,746	0,569
10	0,172	0,645	0,542	0,744	0,573
12	0,301	0,568	0,627	0,741	0,609
4	0,264	0,546	0,577	0,698	0,533
14	0,318	0,521	0,617	0,704	0,563
6	0,258	0,400	0,487	0,548	0,344

Није добијена једноставна структура. Ниво zasiћености ајтема 8, 12 и 14 је на оба фактора био изнад 0,30, па су ова три ајтема изузета из даљих анализа.

Двофакторским решењем објашњено је 57,40% варијансе резултата. Првим фактором се објашњава 49,17% варијансе, а другим 8,23 % варијансе резултата. На оба фактора утврђена је висока интерна конзистенција ајтема. Вредност Кромбахове алфе за 10 ајтема Фактора I је 0,914, а за 7 ајтема Фактора II износи 0,863. Три ајтема су имала приближно једнак ниво zasiћености на оба фактора, тако да није узет у обзир њихов

допринос интерној конзистенцији појединачних фактора и целе скале. Поузданост је задовољавајућа и вредност Кромбахове алфе за свих 17 ајтема износи 0,931.

Слободно време

На основу прегледа корелационе матрице утврђено је да је коефицијент корелације већине ајтема изнад 0,30. Вредности КајзерМајер Олкиновог коефицијента 0,932 су биле изнад граничних вредности (0,6), Бартлетов тест сферичности је био значајан [$\chi^2(136)=1797,678$, $p=0,000$]. Анализом вредности наведених параметара утврђено је да су подаци прикладни за факторску анализу. Применом Анализе главних компоненти издвојена су два фактора, чија је вредност иницијалног коефицијента (eigenvalues) била већа од 1. Утврђено је да је вредност иницијалног коефицијента (eigenvalues) оба фактора већа у односу на насумичне карактеристичне вредности добијене паралелном анализом, тако да су задржана оба фактора (Табела 3).

Табела 3. Резултати паралелне анализе – субскала Слободно време

	Насумична карактеристична вредност		Карактеристична иницијална вредност
Фактор 1	1,6343	<	8,855
Фактор 2	1,4967	<	1,790

У Табели 4 представљени су резултати Анализе главних компоненти са Облимин ротацијом.

Табела 4. Анализа главних компоненти са Облимин ротацијом – субскала Слободно време

Редни број ајтема	Склоп		Структура		Заједнички варијабилитет
	I	II	I	II	
9	0,950	-0,203	0,855	0,241	0,763
8	0,863	-0,097	0,818	0,307	0,677
11	0,815	0,082	0,853	0,463	0,734
14	0,774	0,093	0,817	0,455	0,675
10	0,759	-0,058	0,732	0,297	0,539
13	0,743	0,140	0,808	0,487	0,669
17	0,740	0,099	0,786	0,444	0,625
15	0,700	0,188	0,788	0,516	0,649
2	0,692	-0,168	0,613	0,155	0,398
1	0,673	0,130	0,734	0,445	0,553
16	0,466	0,244	0,580	0,462	0,383
3	0,461	0,419	0,656	0,634	0,568
5	0,429	0,404	0,618	0,604	0,509
4	-0,021	0,918	0,407	0,907	0,824
6	0,031	0,869	0,437	0,883	0,781
12	-0,030	0,790	0,339	0,776	0,602
7	0,463	0,511	0,702	0,728	0,697

Није добијена једноставна структура. Вредност коефицијента засићености ајтема 3, 5 и 7, на оба фактора, био је изнад 0,30 и ова три ајтема су изузета из даљих анализа.

Фактором I се објашњава 52,09% варијансе резултата. Вредност Кромбахове алфе за 11 ајтема Фактора I је висока и износи 0,928. Фактором II се објашњава 10,53% варијансе

резултата. Кромбахова алфа за Фактор II, који садржи 3 ајтема, је висока и износи 0,862. Са оба фактора објашњено је 62,61% варијансе резултата и унутрашња конзистенција свих 14 ајтема је висока 0,927.

ДИСКУСИЈА

Према резултатима овог истраживања у оквиру субскеале Социјалне вештине смо издвојили два фактора: Фактор I који обухвата просоцијално понашање и Фактор II који се односи на социјална правила.

Фактором I *Просоцијално понашање* обједињени су ајтеми којима се испитује вештина иницирања и одржавања пријатељских односа, социо-емоционалне размене, социјалног просуђивања, као и испољавање емпатије. Квалитет интерперсоналних односа зависи од одлика социјалног функционисања особе, које се темељи на њеној емоционалној, језичкој и когнитивној компетенцији (Beauchamp & Anderson, 2010). Вербални домен когнитивних способности значајно је повезан са разумевањем когнитивних и емоционалних аспеката социјалних интеракција (Thirion-Marissiaux & Nader-Grosbois, 2008). Успешни социјални контакти условљени су и степеном развијености теорије ума (Peterson et al., 2016), који је интегративни фактор способности процесирања социјалних информација. Боље познавање становишта друге особе, њених знања, жеља и емоционалних стања, један је од предуслова успешнијег функционисања у социјалном окружењу (Thirion-Marissiaux & Nader-Grosbois, 2008). Деца са ИО имају изражене тешкоће у тумачењу израза лица којима се испољавају емоције (Hetzroni & Oren 2002), што значајно утиче на емоционалну адаптацију и социјалне интеракције са вршњацима и одраслима, и ниску интернализацију проблема у понашању (Nader-Grosbois, Houss. & Mazzone, 2013).

У оквиру овог фактора су и ајтеми намењени испитивању емпатичког профила личности детета, који се сматра једним од важних предиктора манифестација просоцијалних образаца понашања у интерперсоналним односима. Склоност особе да, захваљујући боље развијеним емпатичким цртама личности, буде респонзивнија у социо-емоционалним ситуацијама, битно утиче на њену спремност у доношењу одлуке да пружи помоћ другом или да са њом сарађује (Balconi & Canavesio, 2013). Виши ниво емпатије код дечака директно доприноси мањем испољавању агресивног понашања у социјалним конфликтима са вршњацима, док је код девојчица та веза више индиректног карактера (спремније су за пружање помоћи другима у сукобу) (Carreras et al., 2014).

Ајтеме супскеале Социјалне вештине који се групишу у оквиру Фактора II *Социјална правила*, повезује понашање у складу са друштвеним нормама. Чекање на ред, извињавање, захваљивање, обраћање другима са поштовањем и одржавање социјално прихватљиве дистанце у односу на саговорника, засновано је на разумевању и поштовању општих друштвених норми при успостављању социјалних интеракција. Усвајање социјалних норми и њихова примена у социјалним ситуацијама, прихватање и усклађивање сопственог понашања са очекивањима друштвене средине, зависи и од могућности ангажовања капацитета пажње, радне меморије (Barrett, Tugad. & Engle, 2004) и

механизма саморегулације (Eldar & Ayvazo, 2009). Деца са ИО отежано усвајају механизме саморегулације, будући да је овај процес у значајној вези са нивоом интелектуалног функционисања (Каљача и Дучић, 2016), квалитетом емоционалног (McClure et al., 2009), егзекутивног (Solberg, Roac. & Segerstrom, 2009) и језичког развоја (Whitman, 1990).

У оквиру субскеале Слободно време смо издвојили два фактора.

На првом фактору *Неструктурисане слободне активности* групише се 11 ајтема. Позивање на заједничко провођење слободног времена, при чему се код избора активности узимају у обзир и жеље других учесника, као и иницијатива за самостално организовање и реализацију забавних активности, чине основ овог фактора. Учешће деце у овом типу вршњачких активности захтева, поред вештина просоцијалног понашања, већу самосталност и самоиницијативу учесника (Ullenhag et al., 2014). Особе са ИО испољавају сличне преференције и иницијативу у односу на тип и начин организације слободних активности, као и њихови вршњаци TP (Beart et al., 2001). Деца и адолесценти са ИО учествују у ширем спектру слободних активности, али са мањим интензитетом, нарочито ако је реч о социјалним и физичким активностима, што се доводи у везу са персоналним ограничењима, полом и узрастом испитаника и социјалним баријерама, при чему аутори наводе да то не значи да у њима мање уживају у односу на вршњаке TP (Ullenhag et al., 2014).

Фактор II *Структурисане слободне активности* на субскали Слободно време има само три ајтема, која повезује поштовање правила игара и других активности које припадају слободном времену. Могућности разумевања и примене правила су код особе са ИО ограничене, услед ограничења у развоју вештина комуникације, инхибиције импулсивног реаговања и тешкоћа у прилагођавању понашања друштвеним очекивањима. Непоштовање правила игара и других заједничких слободних активности може довести до тога да их особе TP препознају као непристојне и непожељне партнере за заједничку забаву (Tinney, Forde, Hone, Flanagan. & Smith, 2015). Сматра се да деца са ИО која науче да прате инструкције одраслих (правила у понашању) и усвоје механизме саморегулације, пре свега способности да чекају на свој ред, могу успешно да решавају социо-емоционалне проблеме у интеракцији са вршњацима, како у сарадничким, тако и у такмичарским активностима (Baurain & Nader-Grosbois, 2013).

ЗАКЉУЧАК

Вредности засићења ајтема на издвојеним факторима су високе (>0,40). Ниво интерне конзистенције на нивоу фактора, и на обе супскеале у целини, прелази граничне вредности за друштвене науке од 0,7. Процент објашњене варијансе резултата на обе субскеале прелази 50%. На основу утврђених психометријских карактеристика може се препоручити употреба субскеале Социјалне вештине и Слободно време у будућим истраживањима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Balconi, M. & Canavesio, Y. (2013). Emotional contagion and trait empathy in prosocial behavior in young people: The contribution of autonomic (facial feedback) and Balanced emotional empathy scale (BEES) measures. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 35(1), 41-48.
2. Barrett, L. F., Tugade, M. M. & Engle, R. W. (2004). Individual differences in working memory capacity and dual-process theories of the mind. *Psychological bulletin*, 130(4), 553-573.
3. Bauminger N., Schorr Edelsztein H. & Morash J. (2005). Social information processing and emotional understanding in children with LD. *Journal of Learning Disabilities*, 38(1), 45-61.
4. Baurain, C. & Nader-Grosbois, N. (2013). Theory of mind, socio-emotional problem-solving, socio-emotional regulation in children with intellectual disability and in typically developing children. *Journal of Autism Developmental Disorder*, 43(5), 1080-1097.
5. Beart, S., Hawkins, D., Stenfert Kroese, B., Smithson, P. & Tolosa, I. (2001). Barriers to accessing leisure opportunities for people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 29(4), 133-138.
6. Beauchamp, M. H. & Anderson, V. (2010). Social: an integrative framework for the development of social skills. *Psychological Bulletin*, 136(1), 39-64.
7. Brownell, C. A., Svetlova, M., Anderson, R., Nichols, S. R. & Drummond, J. (2013). Socialization of Early Prosocial Behavior: Parents' Talk About Emotions is Associated With Sharing and Helping in Toddlers. *Infancy*, 18(1), 91-119.
8. Carreras, M. R., Braza, P., Munoz, J. M., Braza, F., Azurmendi, A., Pascual-Sagastizabal, E., ... & Sanchez-Mart, J. R. (2014). Aggression and prosocial behaviors in social conflicts mediating the influence of cold social intelligence and affective empathy on children's social preference. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(4), 371-379.
9. Dučić, B., i Kaljača, S. (2011). Normativna uverenja o agresivnom ponašanju kod učenika sa lakom intelektualnom ometenošću. *Beogradska defektološka škola*, 17(2), 281-296.
10. Eldar, E. & Ayvazo, S. (2009). Educating through the physical-rationale. *Education and Treatment of Children*, 32(3), 471-486.
11. Emerson, E., Robertson, J. & Wood, J. (2005). Emotional and behavioural needs of children and adolescents with intellectual disabilities in an urban conurbation. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(1), 16-24.
12. Flynn, E., Ehrenreich, S. E., Beron, K. J. & Underwood, M. K. (2015). Prosocial behavior: Long-term trajectories and psychosocial outcomes. *Social Development*, 24(3), 462-482.
13. Forsyth, R. & Jarvis, S. (2002). Participation in childhood. *Child: Care, Health and Development*, 28(4), 277-279.
14. Harrison, L. P. & Oakland, T. (2003). *ABAS II Adaptive Behavior assessment System – second edition Manual*. Los Angeles: Western Psychological Services.
15. Hetzroni, O. & Oren, B. (2002). Effects of intelligence level and place of residence on the ability of individuals with mental retardation to identify facial expressions. *Research in Developmental Disabilities*, 23(6), 369-378.
16. Kaljača, S. & Dučić, B. (2016). Odnos veštine samoregulacije i školskog uspeha kod učenika sa lakom i umerenom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 15(1) 23-42.

17. Kaljača, S., i Dučić B. (2011). Socijalna kompetencija učenika sa lakom intelektualnom ometenošću u školskom okruženju, U N. Glumbić i V. Vučinić (Ur.), *Zbornik radova V međunarodnog naučnog skupa „Specijalna edukacija i rehabilitacija danas“* (str. 236-241). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
18. McClure, K. S., Halpern, J., Wolper, P. A. & Donahue, J. J. (2009). Emotion regulation and intellectual disability. *Journal on Developmental Disabilities, 15*(2), 38-44.
19. Nader-Grosbois, N., Houssa, M. & Mazzone, S. (2013). How could Theory of mind contribute to the differentiation of social adjustment profiles of children with externalizing behavior disorders and children with intellectual disabilities? *Research in Developmental Disabilities, 34* (9), 2642-2660.
20. Peterson, C., Slaughter, V., Moore, C. & Wellman, H.M. (2016). Peer social skills and theory of mind in children with autism, deafness, or typical development. *Developmental Psychology, 52*(1), 46-57.
21. Solberg, N. L., Roach, A. R. & Segerstrom, S. C. (2009). Executive functions, self-regulation, and chronic pain: A review. *Annals of Behavioral Medicine: A Publication of the Society of Behavioral Medicine, 37*(2), 173-183.
22. Thirion-Marissiaux, A. F. & Nader-Grosbois, N. (2008). Theory of Mind “emotion”, developmental characteristics and social understanding in children and adolescents with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 29*(5), 414-430.
23. Tinney, G., Forde, J., Hone, L., Flanagan, L. & Smith, M. (2015). Safe and social: What does it mean anyway?. *British Journal of Learning Disabilities, 43*(1), 55-61.
24. Ullenhag, A., Krumlinde-Sundholm, L., Granlund, M. & Almqvist, L. (2014). Differences in patterns of participation in leisure activities in Swedish children with and without disabilities. *Disability and Rehabilitation, 36*(6): 464-471.
25. Verdonschot, M. M. L., De Witte, L. P., Reichrath, E., Buntinx, W. H. E. & Curfs, L. M. G. (2009). Impact of environmental factors on community participation of persons with an intellectual disability: A systematic review. *Journal of Intellectual Disability Research, 53*(1), 54-64.
26. Whitman, T. L. (1990). Self-regulation and mental retardation. *American Journal of Mental Retardation, 94*(4), 347-362.

ADAPTIVE BEHAVIOUR ASSESSMENT SYSTEM: FACTOR STRUCTURE OF THE SOCIAL SKILLS AND LEISURE TIME SUBSCALES

Svetlana Kaljača, Bojan Dučić

University of Belgrade – Faculty of special education and rehabilitation

Summary

This study was conducted with the aim to determine factor structure of the Social Skills and Leisure Time Subscales, which constitute Socialisation domain within the frame of Adaptive Behaviour Assessment System II (Harrison & Oakland, 2003).

The sample consisted of 149 participants with ID, aged between 12 and 18 (AS=15, 63, SD=2, 10).

Principal component analysis with oblimin rotation of extracted factors was applied.

Prosocial Skills factor with ten items was extracted for the Social Skills Scale. This factor explains 49, 17% of the variance of the results (Cronbach's alpha=0,914). Seven items grouped under the factor Social Rules were also extracted, explaining 8, 23 % of the variance of the results (Cronbach's alpha=0,863).

Within the Leisure Time Subscale, two factors were extracted. Eleven items of the factor Unstructured Leisure Time account for 52, 09% of the variance of the results (Cronbach's alpha=0,928), while 10, 53% of the variance of the results (Cronbach's alpha=0,862) are explained by three items of the Structured Leisure Time factor.

High loading of items grouped under distinct factors (>0, 40) and satisfactory level of internal consistency of factors separately and of the whole subscales, recommend the use of Social Skills and Leisure Time Subscales in future investigations.

Key words: social skills, leisure time, intellectual disability, principal component analysis